

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.053
у Національній академії внутрішніх справ,
03035, м. Київ, площа Солом'янська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента,
завідувача кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівського державного університету внутрішніх справ**

Кучера Віталія Орестовича

**на дисертаційне дослідження Калінюк Анжели Леонідівни
на тему: «Сімейно-правовий статус вітчима і мачухи в Україні»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення матеріалів дисертації, представлених Калінюк Анжелою Леонідівною, дають підстави стверджувати, що авторкою проведено ґрунтовний юридичний аналіз теми, яка є однаково актуальною як для розвитку теорії цивільного права, так й у практичному вимірі.

Актуальність теми дослідження. У дисертаційному дослідженні вирішуються актуальні теоретичні та практичні проблеми правового регулювання сімейних правовідносин.

Під впливом світових тенденцій, а також в процесі оновлення національного сімейного законодавства інститут сім'ї зазнав суттєвої трансформації. На зміну усталеному уявленню про сім'ю, підставою виникнення якої тривалий час вважалася лише реєстрація у встановленому законом порядку шлюбу між чоловіком та жінкою, прийшли нові форми побудови сімейних відносин – проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу, прийомна сім'я, патронатне виховання та інші.

Політична та соціально-економічна ситуація, яка склалася нині в Україні певним чином вплинули і на духовний, моральний бік життя людини – міцність шлюбу, сталість сімейних відносин, виховання дітей. Статистичні дані свідчать, що кожний другий укладений шлюб припиняється шляхом його розірвання. Однак, є і втішна статистика, згідно з якою близько 50 відсотків розлучених осіб укладають шлюб повторно. Це означає, що значна кількість дітей в Україні проживає у сім'ях з вітчимом або, рідше, з мачухою.

Саме тому необхідним видається належне теоретичне осмислення і вироблення пропозицій щодо як удосконалення сімейно-правового статусу вітчима, мачухи в Україні, так і щодо правильного застосування норм цивільно-правового законодавства.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, недостатньо розроблені в науці та перспективні для дослідження.

З цих міркувань є підстави для твердження, що обрана дисертанткою тема дослідження має комплексний і пріоритетний характер, а, отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження зумовлюється багатьма чинниками, зокрема: 1) існуванням у ньому аргументованих з точки зору науки положень, що можуть бути використані при розробці відповідних змін до сімейного і цивільного законодавства та внесення пропозицій щодо подальшої рекодифікації цивільного законодавства; 2) послідовними та докладними формулюваннями досліджуваних питань.

Використання авторкою сучасного наукового потенціалу українських та зарубіжних учених, оптимальної в рамках цього дослідження методології, дало можливість отримати якісно нові результати, спрямовані на удосконалення інституту сімейних правовідносин за участю вітчима, мачухи, пасинка, падчерки.

Слід наголосити, що дисертаційне дослідження А. Л. Калінюк виконане відповідно до Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2014–2018 роки (постанова Президії Національної академії наук України від 20.12.2013 № 179); Концепції державної сімейної політики (постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 року № 1063-XIV); Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 1018-р); Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття

населення на період до 2022 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 січня 2018 року № 10-р); Основних напрямків наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки у межах тем «Актуальні проблеми цивільного права в умовах реформування цивільного законодавства» (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29.10.2013, протокол № 28); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26.12.2017, протокол № 28) (стор. 17 дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається виваженою та продуманою структурою наукового дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, загалом є аргументованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел загальної теорії права, цивільного, сімейного права, українське та зарубіжне законодавство.

Авторка у своїй роботі продемонструвала високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати наукові джерела, нормативно-правові акти та судову практику, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати власну точку зору, узагальнювати науково та практично значущі висновки.

Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка в багатьох випадках формулює власну позицію, є толерантною у дискусії з іншими фахівцями.

Вміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку (системного аналізу, індукції та дедукції, абстрагування та конкретизації, системно-структурного, формально-догматичного, формально-юридичного, аналогії тощо) позитивно вплинули на ступінь обґрунтованості

власних наукових положень, висновків та рекомендацій. Сміливе оперування широкою палітрою методів дослідження, дозволило авторці яскраво проілюструвати правову природу, зміст та специфіку сімейно-правового статусу вітчима, мачухи.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність отриманих результатів забезпечила ґрунтовна теоретична, нормативна та емпірична база дисертації.

Дисертанткою проведено узагальнення результатів наукових розробок вчених у галузі теорії права, сімейного права, цивільного права, соціології, проаналізовано 334 джерел, які використані для аналізу наукових поглядів, законодавства, судової практики і обґрунтування певних положень дисертаційного дослідження та висунення власних пропозицій по вдосконаленню законодавства і шляхів вирішення проблемних практичних ситуацій у сфері сімейних правовідносин за участю вітчима, мачухи.

Результати дисертації отримали належну апробацію, зокрема розглядалися та обговорювалися на численних науково-практичних конференціях та семінарах протягом 2016-2020 рр.

Достовірність наукових положень обумовлена чітко визначеною структурою дослідження. Авторкою вірно визначено предмет та об'єкт дослідження, чітко сформульовано його мету та задачі. Структура дисертації обумовлена завданнями та логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Розкриттю теми дисертаційного дослідження сприяв класичний підхід до аналізу сімейно-правового статусу вітчима і мачухи від загальних категорій до спеціальних: від поняття, правової природи та умов набуття сімейно-правового статусу вітчима і мачухи – до розкриття конкретних елементів та особливостей окремих приватно-правових відносин за участю вітчима, мачухи.

Наукова новизна результатів роботи випливає з актуальності теми дослідження. Про новизну дисертаційного дослідження авторки свідчить низка

нових положень, які мають оригінальний характер щодо характеристики сімейно-правового статусу вітчима і мачухи та містять важливе науково-теоретичне та практичне значення.

Дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням проблем у сфері сімейних правовідносин за участю вітчима, мачухи, у якому на основі сучасних положень теорії цивільного права, узагальнення судової практики отримано висновки, що мають наукову новизну, та виносяться на захист.

Також наукова новизна дослідження полягає в тому, що авторка, провівши теоретичне узагальнення, запропонувала цілісну науково-оформлену концепцію, що розкриває особливості юридичної природи сімейно-правового статусу вітчима і мачухи в Україні та своєрідність правозастосування досліджуваного інституту в окремих приватно-правових відносинах.

Сформульовані висновки та пропозиції щодо предмету дослідження є новими, відповідають загальному спрямуванню розвитку науки сімейного і цивільного права загалом. Так, авторкою встановлено, що сімейно-правовий статус «вітчима», «мачухи» відрізняється від інших суміжних сімейно-правових статусів суб'єктів, які наділені повноваженнями щодо виховання нерідних дітей (прийомних батьків, батьків-вихователів, патронатних вихователів) за підставами виникнення, правовими наслідками, характером та змістом відповідальності (стор. 88-90 дисертації).

Обґрунтовано, що вітчим, мачуха мають право на спадкування за законом, як спадкоємці четвертої черги за умови, що проживали із спадкодавцем (пасинком, падчеркою) однією сім'єю, не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини; пасинки, падчерки можуть бути визнані спадкоємцями першої черги після смерті вітчима, мачухи за відсутності у них живих біологічних батьків (стор. 1531-58 дисертації).

Слід підкреслити, що більшість висновків авторки знаходять своє продовження у пропозиціях до чинного законодавства, спрямованих на його вдосконалення.

Все вищевикладене дає достатні підстави зробити загальний висновок, що зміст дисертації А.Л. Калінюк в повній мірі розкриває тему роботи та питання плану дослідження, завдяки чому можна вважати її завершеним науковим дослідженням.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення і висновки, зроблені під час дослідження відображено у 14 наукових публікаціях, з яких 5 статей опубліковано в юридичних фахових виданнях України, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, 1 – в зарубіжному періодичному виданні та 8 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів на наукових і науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих здобувачем наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях (стор. 4-6 дисертації) дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні в опублікованих наукових працях.

Обсяг використаних у роботі бібліографічних джерел є цілком достатнім. Використані дисертанткою науково-теоретичні та монографічні роботи вітчизняних та зарубіжних авторів дозволили визначити теоретичні положення та надати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

У дисертаційному дослідженні А. Л. Калінюк «Сімейно-правовий статус вітчима і мачухи в Україні» **не виявлено порушень академічної доброчесності.**

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно винесене на захист дисертаційне дослідження А. Л. Калінюк, не можна не відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Окремі питання предмету дослідження, на погляд офіційного опонента, потребують певних уточнень та додаткової аргументації.

Серед них слід зазначити такі:

1. Досліджуючи правову природу виникнення сімейних правовідносин за участю вітчима, мачухи, дисертантка робить основний акцент на укладенні повторного шлюбу, під яким розуміють союз чоловіка (жінки), які раніше перебували у шлюбних відносинах (стор. 49 дисертації) та мають дитину (дітей) від попереднього шлюбу (стор. 64, 82, 83, 91 дисертації). Своєю чергою,

виникнення сімейно-правових відносин за участю вітчима, мачухи може бути зумовлено реєстрацією шлюбу з чоловіком, жінкою, які мають дитину (дітей), народжених поза шлюбом, усиновлених, і при цьому раніше не перебували у шлюбних відносинах. Слід зауважити, що така позиція авторки обумовлює необхідність уточнення в ході захисту дисертаційного дослідження.

2. У підрозділі 1.2. «Правове регулювання сімейних відносин за участю вітчима, мачухи в зарубіжних країнах» дисертаційного дослідження (стор. 48-60 дисертації), авторка окреслює зміст правового регулювання сімейних відносин за участю вітчима, мачухи в законодавстві іноземних країн, при цьому небагато уваги приділяє висвітленню доктринальних положень у сфері дослідження. Крім того, доцільно було б провести аналіз позитивного досвіду регулювання правового статусу вітчима, мачухи в зарубіжних країнах та визначити можливість його застосування в Україні, особливо в сучасних умовах трансформаційних процесів, пов'язаних з рекодифікацією цивілістичного законодавства.

3. Характеризуючи у підрозділі 3.3 дисертації питання відповідальності вітчима, мачухи за неналежне виконання обов'язків по вихованню пасинка, падчерки (стор. 163-186 дисертації), авторка досліджує дане питання через застосування поняття «правової презумпції», тобто презумпції відповідальності вітчима, мачухи за порушення прав та інтересів дитини – пасинка, падчерки, з якою вони спільно проживають однією сім'єю (стор. 174 дисертації). Дана позиція, з нашої точки зору, також потребує додаткової аргументації під час публічного захисту дисертаційного дослідження.

4. В роботі окрему увагу необхідно було б зосередити також на ролі судових органів України у розгляді справ, предметом яких є неналежне виконання вітчимом, мачухою обов'язків по вихованню пасинка, падчерки, у тому числі застосування такого нового інструменту правового захисту, як обмежувальний припис.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження та його відповідність встановленим вимогам. Викладені вище дискусійні положення та зауваження

не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Калінюк Анжели Леонідівни, оскільки не торкаються найбільш значних положень і висновків роботи та не применшують належного рівня дисертаційного дослідження.

Дисертація Калінюк Анжели Леонідівни «Сімейно-правовий статус вітчима і мачухи в Україні» є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій відображені нові науково-обґрунтовані результати, що в своїй сукупності є суттєвими для розвитку науки цивільного, сімейного права і мають практичне значення у судовій практиці.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 9-11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а її авторка – Калінюк Анжела Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**Завідувач кафедри теорії права, конституційного та приватного права Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Віталій КУЧЕР

_____ 2021

